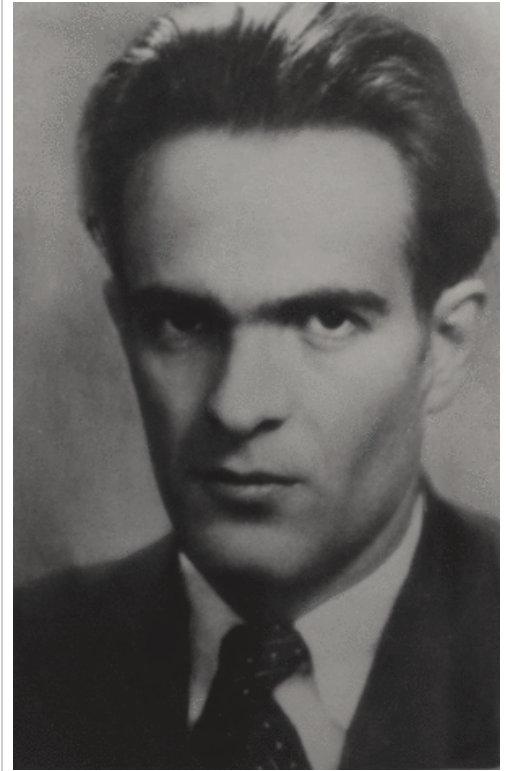

Никола Вапцаров

Вапцаров, Никола Йонков (Банско, 7.12.1909 – София, 23.07.1942). Роден е в семейството на Йонко Вапцаров, един от известните пирински комити, водач на чета, деец на ВМРО, силна и деспотична фигура. Майката Елена Вапцарова е чувствителна, образована и интелигентна жена, протестантка по вяра, завършила Американския колеж в Самоков. Чест гост на семейството е Пейо Яворов, който ще се превърне в един от най-важните поети за Вапцаров.

В ученическите си години Никола чете много, проявява жив интерес към литературата и техниката. Завършва прогимназия в Банско (1924) и гимназия в Разлог (1924–1926). През 1926, на 17 години, публикува във в. „Борба“ първото си стихотворение – „Към светли идеали“. Същата година по настояване на баща си кандидатства в Морското машинно училище във Варна. Истинското му желание е било да се занимава с литература, но не успява да се противопостави на бащата. През 1932 завършва ММУ, пътува като стажант-механик на кораб из Средиземно море, обикаля Александрия, Цариград, Хайфа, Кипър, под „едриите звезди над Фамагуста“ (стихотв. „Писмо“). Същата година при дипломирането Вапцаров произнася тържественото слово от името на випуска, което се запомня със съвсем нетържествената си остра критика към порядките в училището и към това, което чака випускниците отвън – „безрадостния пряпорец на безработните“ и „компромиси за хляб“. Връща се в родния си край и същата 1932 започва работа като машинен техник във Фабриката за хартия в с. Кочериново. Влиза в профсъюза там, изнася сказки, основава самодеен театър, и сам режисира и играе в над 20 постановки по класически автори. През 1934 се жени за Бойка Вапцарова.

Следващата ключова година в биографията и творчеството на Вапцаров е 1936. Уволнен от фабриката в Кочериново като „неблагонадежден“, той се премества в София. Семейството живее трудно, без работа, преживяват лична трагедия – губят първородния си син Йонко, починал няколко месеца след раждането си. Но през същата драматична година Вапцаров излиза от няколкогодишното си поетическо мълчание и започва да публикува стихотворенията, които влизат в личния му и в националния канон. Произведенията му започват да излизат в левия литературен печат, завързва литературни приятелства сред столичната лява интелигенция. Работи за кратко като машинист в мелницата на Бугарчеви, после като огняр в Държавните железници (1936–1938) и като машинен техник в Софийския екарисаж (1938–1940). От 1938 е член на Македонския литературен кръжок.

Кратка информация

Име	Никола Йонков Вапцаров
Роден	07.12.1909 г. гр. Банско
Починал	23.07.1942 г. гр. София
Жанрове	поеми, поезия, стихотворения
Издания	Летец, Литературен критик, Борба
Направления и кръгове	Поети на 40-те години

Остават му шест години, в които Вапцаров създава основния корпус от своето литературно творчество. През 1937 със стихотворението си „Романтика“ печели конкурса на сп. „Летец“ за произведение на въздухоплавателна тема. Радиодрамата му „Бент“, написана специално за конкурса на Радио София, печели втора награда, като първа не е присъдена. (Със спечелените пари, по спомени на близките му, успява да си ушие костюм – „с карирано сако и сив каша панталон“. С този костюм той е на процеса и с него е разстрелян.)

През този период, 1936–1939, са написани почти всички онези стихотворения, които влизат в първата му и единствена стихосбирка „Моторни песни“ (1940). Поканен е за главен редактор на „Литературен критик“, малко безлично литературно издание, и той успява за няколко броя да го изправи на крака. Последните две години от живота си се занимава изцяло с конспиративна дейност. През 1940 участва в т.нар. Соболева акция, по събиране на подписи за сключване на пакт за взаимопомощ със СССР. Арестуван е в Банско, където е пратен да агитира. Започва съдебен процес и го интернират за три месеца в Годеч.

Процесът може да бъде разгледан като литературно-политически, тъй като се завърта около стихотворението „Селска хроника“, намерено при обиска. В хода на делото Вапцаров неизменно настоява на статута си на поет и призовава един от най-авторитетните писатели по това време – Светослав Минков, да свидетелства пред съда и да „установи какви са моите стихотворения, каква е тяхната художествена стойност“. През октомври 1941 Вапцаров е оправдан, съдът е признал „Селска хроника“ за стихотворение, не за позив, и като че ли литературата е надхитрила цензурата. Но поетът вече е белязан от полицията и в оставащата му година живот вероятно всяка негова стъпка е следена.

В есента на същата 1941 Вапцаров е привлечен за сътрудник на военната комисия към ЦК на БРП(к) – тежка и рискована нелегална работа. Рано сутринта на 4 март 1942 поетът е арестуван. В продължение на четири месеца е разпитван в Дирекцията на полицията заедно с другите задържани и прави пълни самопризнания. Зад решетките възстановява по памет и записва в тефтера си „Байер“ и тетрадката „Сампа“ новите си стихотворения, останали вън от книгата му. Написва стихотворението „Прощално“ и първата строфа от „Предсмъртно“. По това време майка му търси среща с цар Борис III, праща молба за помилване, но без резултат.

На 23 юли 1942 към обед съдът прочита присъдата. Никола Вапцаров заедно с петима от задържаните се осъжда за „противодържавни деяния“ на смърт чрез разстрел. Няколко часа по-късно той дописва втората строфа на стихотворението „Предсмъртно“. Успява да се види за последно с майка си Елена и жена си Бойка. Към 21:00 часа на същия ден е разстрелян.

Вапцаров пише в различни жанрове. Заслужават внимание критическите му текстове, публикувани в пресата, отличаващи се с точна и стегната преценка, като „Театър и публика“, „За творчеството на най-младите“, рецензията му за книгата на Н. Марангозов „На повратки в село“ и др. Поемата „Влак“, стихотворенията „Врабчова сговорна дружина“ и „Машинист“ бележат неговия път в поезията за деца. Малко позната е споменатата вече радиопиеса „Бент“, спазваща всички характерни особености на „звуквата пиеса“: експресивна стилистика, специфичен, персонализиращ героите език, звукови ефекти и пр. „Очакване“ е втората му едноактана радиопиеса, която затвърждава интереса към този нов жанр, появил се благодарение на радиото. Преди тях Вапцаров вече е написал триактната „Когато вълната бучи“ (1935). Но разбира се, поезията е тази, която разкрива в дълбочина таланта на Вапцаров и го превръща в незаобиколима фигура на българския лирически канон.

Стихосбирката „Моторни песни“ (1940) излиза подписана с бащиното му име Йонков. Вапцаров сам заплаща разходите по нея, голяма част от тиража е подарявана на приятели или пращана на писатели и работнически организации. Корицата е на Борис Ангелушев, избрана след приятелски „конкурс“ измежду четирима художници. Стихотворенията са разделени на четири цикъла – „Песни за човека“, „Песни за родината“, „Песни“ и „Песни за една страна“. Началното стихотворение „Вяра“ е написано специално, наместо въведение. Книгата е добре обмислена в своята цялост, изключително зряла, различава се значително от дебютните стихосбирки на негови съвременници. Новите усети на епохата за всеприсъствието на индивида във всички точки на света, за приближаването на този свят с една нова

динамика (видени ясно в стихотворение като „Двубой“), сложният диалог между човека и машината – са все теми, които Вапцаров ще развива и задълбочава в следващите си стихове. Но критическото признание така и не идва, ако не се броят няколкото малки отзива и бележки предимно в провинциални или специализирани технически вестници, писани от приятели и колеги и често пъти неразбиращи поетиката му. Нито една рецензия не се появява в централния литературен печат. Дори сериозната лява критика по онова време не може да разпознае в своя съмишленик големия поет. Трийсетгодишният Вапцаров преживява дълбоко в себе си това, както може да се види от писмата до майка му.

Голямата лирическа самота на Вапцаров вече е започнала да му се случва приживе. Посмъртно му предстои една друга, каноническа самота. Дълги години поезията му ще бъде четена единствено през оптиката на социалистическия канон. По-късно в прочитите на изследователи като Никола Георгиев, Радосвет Коларов, Сабина Беляева и др. Вапцаров ще започне да звучи в цялата си сложност и комплексност.

Стихотворенията, писани след излизането на „Моторни песни“ – „Антени“, „Кино“, „Хроника“, „История“ – започват големия разговор за мястото на човека в един тревожен свят, който никога вече няма да бъде същият. Четейки през контекста на 30-те и 40-те години на ХХ век, през усещането за един засилен обмен със света, през новите тогава медии (радиото, киното, кинохрониката, рекламите), можем да видим как Вапцаров по модерен начин въвлеча този свят в собствената си поетика. Как сблъсква поетичния език с бързо овсекидневената терминология на новите машини и медии (кондензатори, антени, пропелери), също с конкретни документални хроники, киноцитати, марки (Круп, Байер, Викерс – в „Хроника“) и т.н. Наблюдава се една впечатляваща синхрония между събитие и интерпретация, актуалното влиза веднага в режим на осмисляне. Култът към новото и бързото му тривиализиране, фалшивата романтика, проблематичното битие на поезията в една нова „епоха на техническа възпроизводимост“ (В. Бенямин) и „епоха на дива жестокост“ (Вапцаров) – са сред важните теми на тази поезия.

Може би най-силно и кондензиращо всичко това е стихотворението „История“. Цялото противоречие на света и идеологиите, включително лявата, са вплетени тук и изправени срещу най-важния въпрос – какво се случва с човека и неговата „мъка ненаписана“. Екзистенциалната лична и колективна самота, указана в стихотворението, което предвижда едно бъдеще без усет за простата човешка драма, с поети, уписани „във темпове и във агитки“, е болезнено точен профетизъм за идващото време.

Четенето на Никола Вапцаров в широкия контекст на случващото се в света и световната литература на 30-те – 40-те години на ХХ век ни дава представа за универсалното звучене на неговата поезия, без да пренебрегваме социалното и идеологическата оптика, но минавайки и отвъд нея.

Стихотворенията му са преведени на повече от 40 езика. Носител е на Почетната световна награда за мир, дадена му посмъртно през 1953.

Псевд.: *Николай Боен, Н. Йонков, Н. В.*

Георги Господинов

Библиографията е изготвена от **Аделина Германова** (Книги от... и Книги за...)

и **Велислава Маринова** (Статии за...)

Книги от Никола Вапцаров

Заглавие	Жанрове	Година
Моторни песни : Стихотворения	стихотворения	1940 (фототип. изд. - 1970, 1979, 1983, 2009, 2018)
Избрани стихотворения / Предг., ред. Христо Радевски	стихотворения	1946 (1948, 1950, 1952, 1954, 1955, 1959)
Влак : Поема за деца	поеми	1947 (1984, 2020)
Пролет : Стихове за юноши / Подб. Васил Акъов	стихове за деца ▼	1949